

GEÇİŞ DÖNEMİ VE ULUSLARARASI MÜZAKERELER

Cumhur MUMCU*

ÖZET

Bu makalenin amacı, uluslararası müzakerelerle, uluslararası siyasal sistemdeki geçiş dönemi arasında bir ilişki olduğunun tespit edilmesidir. Geçiş dönemleri, sadece uluslararası sistemin değil, aynı zamanda uluslararası müzakerelerin de belirsiz olduğu süreçler. Uluslararası müzakerelerin bu açıdan yedi adet değişkeni var. Bunlar, Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı, Uluslararası Siyasal Sistemin Düzeyi, Uluslararası Çatışmaların Tipi, Uluslararası Ekonomik, Siyasal ve Askeri Yetenekler, Uluslararası Coğrafi Konumları, Aktörlerin Yaşı ve İç Politik İstikrarsızlıklar. Geçiş dönemi belirsizlikleri arttıran bir rol oynuyor. Bununla birlikte, uluslararası müzakerelerin tarafları arasında, algılama farklılıkları ve duygusal tepkiler ortaya çıkıyor. Değişkenlerin içinde en etkili olanları sistemin düzeyi ve coğrafi konum olarak öne çıkıyor. Sonuç olarak, müzakerelerin dışındaki belirsizlikler, müzakereleri etkiliyor ve anlaşmaya varmak zorlaşıyor.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Müzakereler, Geçiş Dönemi, Sistemin Düzeyi ve Algılama Farklılıkları

TRANSITION PERIOD AND THE INTERNATIONAL NEGOTIATIONS

SUMMARY

The aim of this article is to determine the relationship between the international negotiations and the transition period of the international political system. Transition periods are ambiguous processes of not only for the international political systems, but also for the international negotiations. From this point of view, international negotiations have seven independent variables. Those are structure of the international political system, level of the international political system, settings of international conflicts, international economic, political and military capabilities, geographical location of the international actors, the age of international actors and their domestic instability. The role of transition period is to raise the level of uncertainties. Along with those uncertainties, there have been emerging emotional responses and perception discrepancies between the parties of international negotiations. The most efficient variables in the independent variables are system level and geographic location variables. As a result, the uncertainties out of the negotiations affect the negotiations and getting hard to reach an agreement(s).

Keywords: International Negotiations, Transition Period, System Level and Perception Discrepancies

---

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Misafir Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Ulusal çıkarlar, devletleri karşı karşıya getiren bir rol oynarlar. Bu karşılaşma, çatışmacı bir eksenle meydana geldiği kadar, işbirliği ekseninde de meydana gelir. Günümüzün -devletleri, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi yaşadığımız bu dönemde, ekonomik, siyasal veya kültürel anlamda ulusal çıkarlarını, bazen çatışmacı, bazen de işbirliği ekseninde kalarak korurken, askeri-güvenlik çıkarlarını hepsinin üstünde tutuyorlar. Bu nedenle, ulusal çıkarlar yelpazesinin sadece bir unsuru olan askeri-güvenlik çıkarları, en önemli unsur haline geliyor.

Bir devletin temel çıkarı, halkının refahını sağlayacak, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti yapılanmasından geçiyor. Devletler, bu koşulları sağlayacak ortamı, ticaret, bilim , sağlık ve çevre politikalarındaki çağdaş paylaşım koşullarına uyum sağlamakla gerçekleştirebiliyor. Egemenliğin gerek şartı, askeri-güvenlik. Yeter şartı, evrensel normlara uyum sağlayabilmesi. Biri toplumsal, diğeri askeri-güvenlik ekseninde. Yani, birbirine ters süreçlerin yarattığı bir geçiş döneminden söz ediyoruz.

Egemenliğin, bir yandan ulusal askeri-güvenlik kavramı etrafında şekillendiğini, diğeri yandan küresel güvenlik kavramı etrafında şekillendiğini tespit etmek mümkün. Bu durumu, ulusal hukukun yaptırım meşruiyetinin “belirgin” olması ile uluslar arası hukukun yaptırım meşruiyetinin “muğlak” olması açısından karşılaştırdığımızda, ortaya son derece geniş ve gri bir alan çıkıyor. Bu alanı genişleten en önemli unsurlardan biri, devletlerin kendi rızalarıyla imzaladıkları anlaşmalarla, uymayı taahhüt ettikleri, uluslar arası nitelikteki yargı organlarının, ulusal alandaki yaptırım meşruiyetine getirdiği sınırlamalar. Bunu uluslar arası ilişkiler yaklaşımlarıyla ifade edersek şu tür bir tabloyla karşılaşıyoruz

İdealizmi liberalizme bağlayan yaklaşımın en önemli özelliği, uluslar arası işbirliğinin uluslar arası örgütler yoluyla sağlanabileceği varsayımına dayanmasıydı. Buradaki kaygı, Avrupa’yı kana boğan iki savaşın bir daha tekrar etmemesiydi. Yani, savaşı aşma amacı taşıyan bu yaklaşım, kendi reel politliğini yaratmış ve onu, uluslar arası işbirliğinin bir aracı olan uluslar arası örgütlerle gerçekleştirmeyi hedeflemişti. Bir bakıma, normatif yaklaşımın ürünü, uluslar arası bir sistem ortaya çıkmıştı.

İki kutuplu sistem, bir yandan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki büyük güç çatışmasının ürünü olarak blok ülkelerini güvenlik sistemi içerisinde korumaya alırken; diğer yandan, ulusal kimliklerin içindeki “milliyetçiliği” uykuya yatırıyor ve sistemin muhafazası için, BM Güvenlik Konseyi, NATO, IMF, Dünya Bankası, Comecon ve Varşova Paktı gibi ekonomik yardım ve askeri-güvenlik örgütleriyle, ekonomik krizlerin çıkmasına engel olunuyordu. Bu durum, aynı zamanda ulus-devlet düşüncesinin barışçıl ve işbirliğine dönük yüzüydü. Gerçekten, Soğuk Savaş, küresel ekonomik kriz sözünün az edildiği bir dönemdir. O dönemin, hep siyasal, hatta askeri-güvenlik krizleri vardır. Ekonomiler hep “istikrarlı”, ama bir o kadar da “mütevazı”dır. Soğuk Savaş, neredeyse, “bir ekmek, bir hırka”ya rıza gösteren insanların dünyasıdır. “Devletin daha keşfetmediği bireyleri” içindir Soğuk Savaş. Aksine, bugün olduğu gibi, “bireylerin keşfettiği ve temas içinde oldukları devletleri” için değildir.

Bu tasarım, 1962 Küba Krizi, 1973 Petrol Krizi ile alarm işaretleri verdi. Küba Krizi, Türkiye gibi kanat ülkelerini, Petrol Krizi ise dünyanın en önemli enerji kaynağı üzerinde oturan Ortadoğu ülkelerini başka bir kimlikle kendilerini ifade etmeye yöneltti. Uluslar arası işbirliği aşınıyordu. Krizlerin en sert dalga etkisi, 1964’de Türkiye ile ABD arasında Johnson Mektubu ile yaşanırken; OPEC’in, 1973 sonrasındaki fiyatları yükseltme tehdidinin, BM’de oluşturulan spot alım mekanizmalarıyla etkisizleştirilmesi, başka bir kırılmanın işaretiydi.

Dünya, tekrar ulusçuluğun her defasında dört elle sarıldığı zorunlu ikamet perspektifi olan realizme doğru bir dağılmanın içine doğru çekiliyordu. Liberal değerlerle örülmüş olan reel politik kurgu, realist değerlerle örülü reel politik kırılmaya işaret etmeye başlamıştı. Bir başka deyişle, aşkın bir liberalizm, aşkın bir realizme doğru evirilmeye başladı. Bu hem Sovyetler Birliği, hem ABD, hem de blok üyesi ülkeler için böyleydi.

1955’de Bandung Konferansıyla başlayan Bağlantısızlar Hareketi, Fransa’nın 1968’de NATO’nun askeri kanadından çekilmesi, Yugoslavya’nın 1969’da Sovyetler Birliğinden uzaklaşması ile milliyetçi bir perspektif kazanarak, 1989’da Doğu ve Batı Almanya’nın tekrar birleşmesiyle nihai görüntüsüne kavuştu.

Aslında, blokların başını çeken büyük güçlerin hiçbiri 1648 Westphalia Anlaşması ve 1789 Fransız Devriminden miras kalan milliyetçi geleneğin büyük güçleri değildi. ABD, Demokratlarıyla da, Cumhuriyetçileriyle de liberal bir geleneğin yarattığı federatif bir büyük güçtü. Sovyetler Birliği ise, Lenin’in dünya federalizmini, Stalin’in elinde, zorbalıkla da olsa, Sanayi İmparatorluğuna

dönüştürdüğü ve bu kazanımı, halkının refahını ve özgürlüğünü kısmak uğruna, konvansiyonel ve nükleer harcamalarla korumaya aldığı bir büyük güçtü. Hakkını teslim edersek, yanılan Karl Marks değildi. Yanılan, iyi bir ulus devlet olmadan federatif heveslerin hayalden öteye gidemeyeceğini göremeyen ve sonunda bir çok insanın hayatına mal olan bir revizyonla bundan vazgeçen Rus Elitleriydi. Federalizm gibi “bireyi merkeze alan” bir teorik bütünleşmenin, Moskova’nın geniş bir coğrafi alana yayılan çevresindeki pratiği, sadece “Rusları merkeze alan” ulusçu bir emperyalizmden başka sonuç vermemiştir.

Avrupa’nın ideologları bunu görmüştü demek çok güç. Onlar da ulus devletin gücünü küçümsediler ve fonksiyonalizm-federalizm çatışmasından Avrupa Bütünleşme Hareketini başlatarak çıktılar. Onların tek farkı ve tabii avantajı, imara müsait bir Avrupa ve onun yüzyıllara dayanan ulusçu emek gücü ve küresel de düşünebilen entelektüel birikimiydi. Paranın kaynağı, ABD’nin yarattığı zenginliklerde bulunmuş ve entelektüel havzanın zenginliğinde, ABD’nin köklerinin Avrupa’da olduğu hatırlanmıştı. Avrupa ne kadar ABD’ye benzerse, o kadar refah sahibi olacak ve tabii ABD ile birlikte davranacaktı. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi araçlarla inanılmaz bir zenginlik yaratan Avrupa, Soğuk Savaşın en fırsatçı coğrafyasıydı. Deyim yerindeyse, Alice Harikalar Diyarındaymış gibi bir evrim süreci yaşıyordu. Ama, evdeki hesap çarşıya uymadı.

İki Almanya’nın birleşmesinden sonra, dağılmaya başlayan Yugoslavya’da, hem de Avrupa’nın göbeğinde, yani Bosna’da, 250 bin masum insanın ölümü ve 2 milyon kişinin göç etmek zorunda kalmasıyla sonuçlanan insanlık dramı, milliyetçilik karşısında aciz kalındığını gösterdi. Her bir uluslar arası olayın sorumlusunu sadece bir değişken’de aramak kolaycılığına kaymak, akademik alanın faaliyet sahası değildir. Ama, “Almanya’nın, Yugoslavya’dan ayrılmak isteyen Slovenya ve Hırvatistan’ı tanımak istemesi, ve bunu da iplerini elinde tuttuğu AB’ye zorlayarak yaptırmasının sonuçları çok acı oldu. Kolektif Güvenliği hep arka planda tutan Avrupa Bütünleşme Hareketi, Kosova’da başlayan iç savaşı, ancak ABD güdümünde bir NATO müdahalesiyle durdurabildi. Kosova Operasyonunun insani meşruiyeti vardı. Ancak, hukuki meşruiyeti yoktu. Çünkü, diğerleri gibi NATO da Soğuk Savaşa göre kurgulanmış bir örgüttü.(Lampe, 2004: 115)

Bunu, Rusların önce, dağılmanın verdiği şaşkınlıkla bağımsızlık vaat edip, sonra terörist damgası vurduğu Çeçenistan Direnişi izledi. Çeçenistan ve Yugoslavya İç Savaşı, bir bakıma kökten dinci yapılanmaların meşru bir zemin elde ederek, başkalarının değil de, kendi savaşlarını yapmaya başlamalarının miladı olmaya

başladı. Uşame Bin Ladin'in terör makinası, yanlarında yer aldıkları Çeçenlerin Bağımsızlıkları uğruna Ruslara doğru yönelttikleri silahlarını, ABD'ye çevirdiğinde artık çok geçti. Olan olmuştu. Birinci Dünya Savaşını, Arşidük Ferdinand'a sıkılan kurşunlar başlatmıştı. İkinci Dünya Savaşının seyrini, Pearl Harbour'a intihar uçaklarıyla (kamikaze) yapılan sürpriz saldırı değiştirmişti. New York'taki İkiz Kulelere ve Pentagona yapılan saldırı, terörist bir eyleme kurban edilen masum insanların, tarihi değiştirmek üzere yaşamları yitirdiklerinin habercisiydi. Böylece, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra dünyayı titretip kendine döndürmeye karar veren Amerikan Demokrasisinin güce tapan yüzü ortaya çıkmaya başladı ve iktidardaki "azınlık tahakkümünü" yansıtan neo-con elitler, önce Afganistan'ı işgal edip Sovyetlere karşı yetiştirdikleri Taliban'ı etkisiz bıraktılar.

Sıra, esas sorunu halletmeye gelmişti. Önce, enerji güvenliği gerekiyordu. Çünkü, ulus devletler sefalete dayanmak konusunda sabır ve itikat sahibiydiler. Oysa, federatif büyük güçlerin böyle itikatlı bir geleneği olmadığı gibi, onu ayakta tutacak güçleri de yoktu. Bir başka deyişle, ulus devletlerin fakirliği paylaşmak gibi bir tarihsel birikimi vardı. Fakirlik söz konusu olduğunda ilk önce yıkılacak olanlar, federasyonlardı. Bir başka deyişle, "zenginliğin paylaşımı veya daha fazla nasıl zengin oluruz?" sorusuna verilen olumlu cevabın, ekşponansiyel olarak artan çekiciliği üzerine kurulmuşlardı.

Soğuk Savaşın ikinci yarısından beri, iki kutuplu sistemin verdiği rahatlığı kullanarak, dinsel anlamda Şiiiler ve etnik anlamda Kürtlerin üzerinde, Sünni ve Arap diktasıyla egemen olduğunu düşünen Saddam Hüseyin rejimi ortadan kaldırılıp, enerji güvenliği sağlanacaktı. Hatta, bununla da kalınmayacak, Irak'tan başlayarak "Ortadoğu'ya Demokrasi" getirilecekti. Aslında, bu girişimin ardında, uluslar arası politika açısından çok da meşru bir gerekçe vardı. Saddam Hüseyin'in "azınlık tahakkümüne" dayalı Baas rejimi, kitle imha silahları (Weapons of Mass Destruction) bulunduruyor ve bunlarla dünyayı tehdit ediyordu. Bugün bile varlığı kanıtlanamayan ve CIA Başkanı George Tenet'den, Irak'lı Şii kanaat önderi Ahmet Çelebi'ye kadar itibar kaybına neden olan kitle imha silahlarının varlığına dayanılarak ABD'nin diplomatik baskısıyla çıkartılan 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, kırılmanın son noktası oldu. Ve Irak işgal edildi.

"Önce yapıp, sonra düşünen" ABD, yine aynı tepkiyi vermişti. Liberalizmin kurumlarıyla 1945'de başlayan seyahat, 2003'de hiç de düşünmemiş bir uluslar arası sistemle sonuçlanmıştı. Hegemonik bir güç vardı. Kendisiyle olanlar ve olmayanlar gibi keskin ayrımlar yapıyordu. Ama buna rağmen, çok merkezli denilebilecek bir ortamda güç sahibi olan ulus-devletleri ikna edemiyordu. Ulus-devlet görüntüsünün daha fazla ön plana çıktığı, yani, "önce düşünüp, sonra yapan" Avrupa Bütünleşme Hareketi bile ortadan ikiye bölünerek taraf olmuştu. ABD, her

devleti işgal edemezdi. Güç, çok şeye kadirdi, ama her şeye değil. İşte bu noktada da, federasyonların esneme paylarının verdiği avantajlar ortaya çıkıyordu. Gerçekten, ulus-devletler, ellerindeki dış politika araçları az olan varlıklardır. Federasyonlara kıyasla hem daha az insan malzemesi, hem de daha az iletişim sağlayıcı kültürlerle sahiptirler ve istedikleri anda şekil değiştiremezler. Ancak hemen belirtelim, ulus-devlet, federasyondan iyi veya kötü değildir. Sadece, farklıdır.

Dış politikada, hasım olarak adlandırılan aktörü önemsemeden eylem yapmanın bedeli de ağırdır. Bu bedeli, yüzyıllar boyunca bir çok insan topluluğu ödedi. İnsanlığın geldiği noktada, bu bedeli ödememek için yaratılmış bir takım dış politika araçları var. Bir başka deyişle, savaş, bir dış politika aracı olmaktan çıkarak çok oldu. Bu aracı, hem de bir ülkeyi işgal etmiş durumuna düşmek uğruna kullanan federatif bir yapı varsa, bunu da önemsemeden geçemeyiz. Yani, ABD'yi eleştirirken de, överken de, çok daha dikkatli olunması gereken bir geçiş dönemini yaşıyoruz. ***Geçiş dönemleri, bir çok kavramın geçmişten daha farklı algılamalara neden olduğu ve yenilikle geleneğin karşı karşıya geldiği dönemler olarak ifade edilebilir.*** Örneğin, 1648 Westphalia-1789 Fransız Devrimi arası geçiş dönemi 100 yıl sürdü. 1815 Viyana Kongresi-1878 Berlin Kongresi arası geçiş dönemi 60 yıl sürdü. 1919 Versay-1939 Polonyanın İşgali ve 2. Dünya Savaşı arası geçiş dönemi 20 yıl sürdü. İnsanlık, geçiş dönemlerinin süresini azaltmakta tecrübe sahibi olmaya başladı. Ancak, her geçiş döneminin farklı olması, dönemi değerlendirmede farklı algılamalara neden oluyor. Böylece, geçiş döneminin süresi uzuyor.

İçinde bulunduğumuz dönemi, bir geçiş dönemi olarak değerlendirebiliriz. Miladı Berlin Duvarı yıkıldığından beri, yani 3 Ekim 1989 tarihinden itibaren ele alırsak, süre uzun çıkabilir. Geçiş dönemi, New York'taki İkiz Kulelere ve Pentagon'a terörist saldırıların yapıldığı, 11 Eylül 2001 tarihi itibarıyla de ele alınabilir. Diğer bir yaklaşımla, miladı Irak'ın işgalinden beri, yani 16 Mart 2003 tarihinden itibaren başlatırsak, istikrara kavuşmak için biraz daha zamana ihtiyaç var.

Bu makalede, önce içinde bulunduğumuz geçiş döneminin bazı tipik özellikleri sunulacak, daha sonra da geçiş dönemini belirleyen ve uluslar arası müzakerelere etki eden değişkenler üzerinden bazı sonuçlara varılacaktır.

2. GEÇİŞ DÖNEMİ

Eski bir anonim Çin özdeyişi şöyle der: ***“Biz, sudan çıkarılmış ve geri dönebilmek için çılgınca çırpanan büyük bir balık gibiyiz. Böyle bir durumda, balık, bir sonraki hareketinin onu nereye götüreceğini asla sorgulamaz. Yalnızca o anki***

durumunun dayanılmaz olduğunu ve başka bir şeyler denemek zorunda olduğunu hissediyor. İşte geçiş dönemi, kısaca böyle bir dönem.

Geçiş dönemini, kaba bir tasnifle, 1919-1939, yani, iki dünya savaşı arası döneme benzetmek mümkün. Burada, iki dönemin karşılaştırması yapılmayacak. Ayrıca, geçiş dönemini, tek kutupluluk şeklinde değerlendirmek pek mümkün değil. Bunun temel nedeni, ABD'nin, hegemonik, yani çok merkezliliğe karşı reaktif pozisyon alan bir güç olmasından kaynaklanıyor. Diğer, federatif özelliklerini ulus-devletlerin bölgesel çıkarlarını gözetmeden kullanmasından kaynaklanıyor. Örneğin, Irak Kürdistan'ı kurmak isteyen, Kuzey Iraklı Kürtlerin, neden ABD gibi bir federatif yapıdan yardım gördüğünü başka şekilde açıklamak pek mümkün değil. Tabii, Kuzey Iraklı Kürtlerin bu davranış örüntüsünü sadece federasyon tipi örgütlenmelerin geçiş dönemine ait bazı avantajlarıyla da açıklamak mümkün değil. Sonuncusu, "federasyon, geçiş dönemlerinin yönetim biçimi midir?" sorusunda düğümleniyor. Gerçekten, federasyonların da kimlikleri vardır. Onlara bu kimliği verecek demokratik değerlerin hangi meşruiyet kaynaklarından beslendiği önemli bir sosyal bilim sorusaldır. Cemil Oktay'ın deyişiyle, "bilimde araç kapanmamıştır." Sürekli sorgulamanın çekiciliği de buradan kaynaklanır. (Oktay, 2003: 5) Bu nedenle, ne kurarsanız kurun, temeline felsefi bir anlam katmadıkça, istikrara hizmet ettiğini söylemek zor. Tabii, amaç demokrasi ise... Çünkü, bunun karşıtı, hem geçiş döneminin uzaması, hem de çatışma-müzakere-çatışma örüntüsü yerine, kriz-müzakere-kriz örüntüsü anlamına geliyor. Bu amaçla, geçiş dönemi, kriz-müzakere-kriz örüntüsüne ait bazı değişkenler kullanılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Değişkenlerin isimleri, Michael Brecher'in uluslar arası kriz modelinden alınmıştır.(Brecher, 1993: 31-37)

Bunlardan birincisi, uluslar arası sistemin yapısıdır. Bugünkü uluslar arası sistemi hegemonik ve çok merkezli (hegemonic-polycentric) olarak isimlendirebiliriz. Hegemonik büyük güç, ABD'dir. Sisteme çok merkezli olma özelliği veren, ABD dışındaki devletlerin küresel ve bölgesel çıkarlarını korumakta taviz verirken, çok daha fazla askeri-güvenlik çıkarlarıyla hareket etmeleridir. Sisteme çok merkezli olma özelliğini veren önemli unsurlardan bir diğeri de, ulusal çıkarların küresel güvenlik ile ilişkilendirildiğinde çok daha bölge merkezli olmasıdır. Bu bir dağılma yaratıyor ve çatışan çıkarlar-örtüşen çıkarlar ikileminde devletlere etnik veya dini gruplar üzerinden dış politika yapma olanağı sağlıyor. Bu tür bir sistem, aynı zamanda ulus devletlerin bir özelliği olan, "dış politika partiler üstüdür" ilkesini de aşındırıyor ve iç politik kırılmaların çok daha fazla olmasına yol açıyor. Bir başka deyişle, küresel ile yerelin çatıştığı bir alan ortaya çıkıyor.

İkincisi, sistemin düzeyi veya çatışmaların meydana geldiği coğrafi alanla ilgili. Çatışmalar, çoğunlukla alt coğrafi alanda meydana geliyor. Bunları, Balkanlar,

Kafkaslar, Ortadoğu diye kabaca isimlendirebiliriz. Daha önce üzerinde durduğumuz tarihsel mirasın çatışmalarının bir devamı olmaları son derece doğal. Ancak, bu çatışmaların küresel bir hal almaları da kısıtlı bir durumda. Artık, bir dünya savaşından söz etmek olanaksız. Çünkü, bugünkü dünya savaşının düzlemi, savaşın özelliğinden değil, bireyin kendisine yönelik tehditlerden kaynaklanıyor. Bir bakıma, bu sürecin muhatabı tüm insanlık oluyor. Aslında ABD, bunlardan sadece biriyle, terörle, savaştığını ifade ediyor. Oysa, çevreden bölgeciliğe, silahların kontrolundan bilgi akışına kadar bireyi tehdit eden bir çok unsur var. Yani, sistemin düzeyi üzerinden küresel bir ilişki oluşuyor.

Üçüncüsü, çatışma tipleri (conflict settings). Geçiş dönemi çatışmalarının büyük bir çoğunluğu, Birinci Dünya Savaşından günümüze miras kalan çatışmalar. Bu çatışmalar, uzun bir süredir devam ediyor. Deyim yerindeyse, kemikleşmiş ve çözüm bulunması zor olan çatışmalar (protracted conflicts). Örneğin Kıbrıs. Türk tarafına göre 1955'den beri, Rum tarafına göre 1974'den beri devam eden bir uluslar arası çatışma. Çözüm çabaları nereye doğru eğilim gösterirse gösterebilir, taraflardan birinin çözüme engel olma potansiyeli taşıyan bir çatışma tipi. Üçüncü taraflar da çözüme kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yaklaşıyor. Geriye, uluslar arası sistemin özelliklerinin çözüme olanak sağlayıp sağlamadığı koşulların oluşup oluşmadığını (ripeness) gözlemek kalıyor. Bu da, uzun yıllara dayalı, uluslar arası ilişkilerin yaklaşımlarından biri olan yapısal bir çözüm anlayışını yansıtır. Yani, bu tür çatışmalara çözüm bulmak, özellikle geçiş dönemlerinde daha da zorlaşıyor. Örneğin, Filistin-İsrail çatışması. Filistin tarafının 1948'den itibaren milat koyduğu çatışma, İsrail tarafı için, "vaat edilmiş topraklar" adı altında algılanıyor. Bunun miladı ise, Milattan Önce 71 yılına kadar gider.

Uzun bir tarihsel geçmişe dayanmayan çatışmalar (non-protracted conflicts) da var. Örneğin, İran ile ABD arasındaki, İran'ın Nükleer Programından vazgeçmesinin talep edildiği, İran'ın da bu programı barışçıl amaçlarla başlattığına dair çatışma. Bu tip çatışmalara, uzun bir tarihsel geçmişe dayanmayan çatışmalar demek mümkündür. Tabii, burada da, 1979 İran Devriminden sonra başlayan ABD-İran gerginliği hesaba katıldığında, çatışma kemikleşmiş olarak nitelendirilmeye yüz tutar. Bu nedenlerden dolayı, geçiş dönemi çatışmaları genellikle uzun ve kemikleşmiş çatışmalar tipi içinde yer alır. Tarihsel geçmişleri uzun bir dönemi kapsar. Kriz anlarında, dinsel, etnik, kültürel tipte birçok algılamaların ortaya çıktığı konular haline gelirler. Birbirleriyle tarihsel kardeşlikleri olan ABD ve Avrupa Bütünleşme Hareketinin, 1990'da ve 2003'te Irak'ın işgalinden önce içine düştükleri ve NATO'yu ikiye bölen çatışma bile bu tür izler taşır. Buna en belirgin örnek, İngiltere'nin Avrupa Bütünleşme Hareketine üye olma macerasıdır.

İkinci Dünya Savaşından sonra, altı Avrupa ülkesi arasında 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulmasıyla başlatılan ve bugün Avrupa Birliği diye anılan hareketin içine İngiltere'nin alınış tarihi 1973'dür. Burada ayrıntılı nedenlerine girilmeyecek, ancak Fransız Milliyetçisi olarak tanınan Charles De Gaulle yönetiminin, İngiltere'nin Avrupa Bütünleşme Hareketine girmesine 22 yıl boyunca karşı çıkması, önemli bir süreçte işaret eder. ABD ile Avrupa Bütünleşme Hareketi arasında 2003'de meydana gelen kırılmanın, Sovyetlerin uyduluğundan kopmuş Polonya gibi birkaç ülke ve Nazi Almanyası'nın İkinci Dünya Savaşındaki müttefiki İtalya dışında çok az farklarla Irak'ın işgali öncesinde de yaşandığı bir tespit olarak önümüzde duruyor.

Sonuç olarak, tarihsel geçmişi olan çatışmaların ortak bir insanlık mirası haline geldiğini ve uluslar arası ilişkiler disiplininin inceleme konuları olduğunu tespit etmek gerekiyor. Bu çatışmalara, sıradan bir akademik disiplinin araştırma konuları olarak bakmayıp, çözümün aceleyle getirilmesi halinde bedelini yine insanlığın ödeyeceğini düşünerek hareket etmekte sayısız yarar var. İşte, bu tür bir anlayışın reel politik zemin bulabileceği bir dönemdir geçiş dönemi. Önce yapıp sonra düşündüğünü iddia ettiğimiz ABD'nin anlayamadığı, bir bakıma bu anlayıştır. Bu anlayış, Irak'ta seçimlerin yapılmasından sonra 22 Şubat 2005'te yapılan olağanüstü NATO zirvesiyle Avrupa Bütünleşme Hareketi tarafında ortaya çıkan algılamaları gidermek üzere harekete geçmiş gibi gözüküyor. (Radikal, 22 Şubat 2005) Bu gelişme, geçiş döneminin daha az sürede atlatılması açısından olumlu bir gelişme.

Dördüncüsü, askeri, ekonomik ve diplomatik yeteneklerin dağılma göstermesi. Askeri alanda yüksek teknolojiye sahip ülkelerle, diğer gelişmekte olan ülkeler arasında tehdit algılamalarının arttığı bir ortam söz konusu. Teknoloji para gerektiriyor. Oysa, para üretmenin yolu bilim üretmekten marka olmaya kadar bir dizi faktöre endekslenmiş durumda. Ticaret tek başına yeterli değil. Diplomasinin ve askeri güvenliğin erişemediği yerler, para için de güvenli olarak algılanmıyor. Bunu, ticaret ortamının iyileştirilmesinden ulaşım kolaylıkları ve iletişime kadar bir çok faktör belirliyor. Yatırım ortamını yaratmak, son derece güç. Para akışkanlığı seviyor. Kendine güvenli ve karlı gördüğü her yer paramın vatani oluyor. Paramın gücü, biraz da küresel boyuttaki gücü ile ölçülüyor ve bu konuda en güçlü olanların başında AB ve ABD'yi saymak pek abartılı olmaz.

Askeri yeteneği belirleyen başka bir faktör ise, nükleer güç sahibi olmak. Güvenlik Konseyinin daimi beş üyesi dışında Pakistan, Hindistan, Kuzey Kore gibi ülkeler, nükleer güç kapasitesine sahip olan ülkeler olarak biliniyorlar. İsrail, nükleer gücü olduğuna kesin gözüyle bakılan, ancak bunu deklare etmemiş bir ülke. İran ile müzakereler sürüyor. İran, nükleer kapasitesini barışçıl amaçlarla kullanmak konusundaki ulusal niyetini göstermekle birlikte, küresel düzeni ikna edememiş

olmanın sıkıntısını taşıyor. Detaylı denetimler var. Ancak, halen ABD ve AB ülkelerini ikna ettiği söylenemez. (Sciolino, International Herald Tribune, 26 Kasım 2004) Geçiş dönemi, bu konuda da belirsizliklerle dolu bir dönem. ABD'nin nükleer anlamda bir güç dengesi istemediği biliniyor. İran gibi ülkelere karşı her türlü seçeneği elde bulundurmamak istemesinin altında, sadece İsrail'in güvenliği değil, nükleer silahların yayılması halinde elinden kaçıracağı üstünlüğü de belirtmek gerekiyor. Bir başka deyişle, bugüne kadar oluşturulmuş tüm kurumlar başka bir güvenlik algılamasıyla tekrardan yapılandırılmak zorunda kalacak.

Bu tür bir yapılanma, hem ABD'nin, hem de AB'nin sıcak baktığı bir durum değil. ABD ve AB, eski kurumların revizyonunu istiyor. NATO, bunlardan sadece bir tanesi. NATO bile teröre karşı acil müdahale güçleriyle yapılandırılıyor. Oysa, düşman bulmanın kolay olduğu, ancak baş etmenin zor olduğu bir geçiş dönemi için NATO'ya biçilen bu görev, "çok daha uzun erimli bir yapılanmanın da habercisi" demek mümkün. Avrupa'nın güvenliğinden sonra Afganistan'da görev alan NATO'nun çok daha geniş kapsamlı bir üye profiline doğru yol aldığını söyleyebiliriz. Yani, amaç küresel güvenlik. Araçlar ise, şimdilik yetersiz. Gelecekte oluşturulacak mekanizmalarla çok daha etkin olacaklarını söylemek mümkündür. İşte, etkin olduklarında da, zaten sistem dengeye gelmiş ve geçiş dönemi bitmiştir denilebilir.

Beşincisi, ülkelerin birbirleri arasındaki coğrafi konumlarının değişmesinden kaynaklanıyor. Geçiş döneminde, küresel kolaylıkların mesafeleri azaltmasıyla, coğrafi sınır kavramının aşındığı bir çok olay yaşıyoruz. Artık, çatışmaların meydana geldiği Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslardan etkilenmeyen yer kalmadı denilebilir. Afrika, kara insanların kıtası derken, modern toplumların utançtan yüzü kararak baktığı bir kıta haline gelmiş durumda. Yüz binlerce cana mal olan Tsunami felaketi, kendi kaynaklarıyla geçinmekte olan Güney Doğu Asya'yı da açlık ve sefaletin içine çekmiş oldu. Sonuç olarak, tüm yeryüzünün, güvenlik tehditleriyle karşı karşıya olduğu ve bunun sadece terörden değil, doğaya insafsızca karşı gelmekten kaynaklandığı bir ortamın ismidir geçiş dönemi.

Geçiş döneminin aktörlerinin bazı özellikleri var. Aktörlerin bu özellikleri, sistemin yarattığı belirsizlikleri azaltmak değil, artırmak yönünde rol oynuyor. Örneğin, bunlardan birincisi, aktörlerin uluslar arası politika içinde uluslar arası hukuka uygun olarak yer almalarının süresi. Bir başka deyişle, "aktörlerin yaşı" da denilebilir. Aktörlerin yaşı, geçiş dönemindeki belirsizlikleri arttıran en önemli özelliklerinden birisidir. Aktörlerin hepsinin yaşı çok az. Bu durum, uluslar arası tecrübenin az olduğu bir ortam yaratıyor. Örneğin, Ukrayna'yı ve Gürcistan'ı ele alalım. Kendi kendilerini yönetmeye, geçen yıl, 2004'de başladılar. Demokrasi diyemiyoruz. Çünkü, halkın istemi doğrultusunda, seçimle iş başına gelen her

iktidarın, demokratik bir yönetim gösterdiğini iddia etmek, demokrasiye haksızlık olur. Tabii, katılımcı demokrasiden söz ediyorsak. Seçim, demokrasi için bir ön veya gerek şart. Yani, yeter şart değil. Ayrıca, bu ülkelerin, ABD tarafından desteklenen yönetimlerinin, önemli bir muhalefet oranı karşısında iktidar oldukları da bir başka tespit.

Bu açıdan bakıldığında, demokrasiler, katılıma yabancılaşan halk yığınlarının, anti-demokratik yasalarla yönetildiği bir yönetim biçimine doğru gelişiyorlar. Küresel tehditler karşısında, demokrasiden önce güvenlik gelir konusunda karar vermiş gözükten bir politik ortam söz konusu. Örneğin, terörist tehditlerden korku duyan çoğu vatandaşa, Mim Kemal Öke'nin kitabındaki (Öke, 2004: 3-18), "özgürlük" kelimesini "demokrasi" diye değiştirerek, "güvenliğe mi öncelik, yoksa, demokrasiye mi öncelik verilmeli" diye sorsanız, "güvenliğe" diye cevap veriyor. Bu çok doğal. Demokrasi içinde terörü önleyecek önlemlerin zamana yayılmış olması, can güvenliği konusunda acele edilmesi düşüncesini uyandırıyor. Oysa, bu uğraş son derece zor. İç politik güç kullanma meşruiyeti var. Ancak, dış politik güç kullanma meşruiyeti hem maliyetli ve ulusal çıkarları tehdit edebilecek düzeyde, hem de belirsizlikler nedeniyle, karar vericilerin önlerini görmelerini zorlaştırıyor. İç politik istikrarsızlıklar değişkeni, bu noktada devreye giriyor.

Değişkenlerden altıncısı, yani iç politik istikrarsızlıklar, geçiş döneminin önemli özelliklerinden birisi. Bugün dünyada iç politikada istikrarlı bir ülke yok denecek kadar az. Bunun birinci nedeni, rejimlerin hem çok genç yaşta olması, hem de rejimlerin tipinin demokrasi ismi altında çok daha başka uygulamalara sahne olması. Aslında, gelinen noktada, ne demokrasi, ne de terörün tanımı konusunda bir uzlaşma var. Hemen herkes, tehditler konusunda mutabık. Ama, öncelik sıralamasında mutabık olunamadığı için belirsizlik artan oranda hüküm sürüyor. Yani, uluslar var, ama uluslar arası işbirliği yok. Bir başka deyişle, demokratik seçimle uluslarından yetki alarak iş başına gelen hükümetler arasında işbirliği yok. Liberal yaklaşımın en büyük açmazı burada başlıyor. O nedenle, realist yaklaşımlar, veya güç yaklaşımı kendine daha kolay ikamet alanı buluyor. Bundan dolayı, liberalizmin yarattığı kurumlar, normatif temele dayandığı için, insan hakları, devleti güçsüzleştiren bir konumda değerlendiriliyor. Oysa, insan hakları gibi kavramlar, "güçsüzleştiren" değil, "aşındıran"; ancak aynı oranda da aidiyet arayan bireye güç kattığı için "güçlendiren" kavramlar.

İç politik istikrarsızlıkların geçiş döneminde belirsizlik yaratmasının bir başka nedeni, sınırların değişmesi. Sovyetler Birliğinin dağılması ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, tüm ülkelerin sınırlarında, hem egemen oldukları toprakların yüzölçümünde, hem de sınırlarının sayısında değişiklik oldu. Bunun üzerine, 19. Yüzyıl'ın sonundan kalan sınır sorunlarını da eklediğimizde çatışmaların alanı da

genişledi. Bu durum, diplomasi alanının da genişlemesi anlamına geliyor. Ancak, gözden kaçırılan bir ayrıntı, ulus devletleri çok zorluyor. Bu ayrıntı, iç politik alanda hiçbir genişleme olmaması.

Ulus devletlerin, varlık ve değer dağıtma sistemleri, yani siyasal sistemleri, eski. Örneğin Rusya, hala eski Sovyet politik davranış örüntüleri üzerinden siyaset üretiyor. Çeçenistan, bunun en belirgin örneği. Örneğin herhangi bir Orta Asya Türki Cumhuriyeti, hala Sovyetler Birliğinden kalma özerk cumhuriyetlerin siyaset üretme örüntülerine ilişkin iç politik davranış kalıplarıyla siyaset yapılan ülkeler. Oysa, dünya küresel baskılarla küçülürken, bireyin ve toplumun taleplerinin inanılmaz boyutlarda genişlediği bir ortamda, siyasetin alanı genişletilmedikçe, bu kadar sorunun çözülebilmesi mümkün değil. Siyasetin alanı bu ölçekte kalınca, Ferhat Kentel'in deyiimiyle, "aklın çoğullaşmasına rağmen, yeni bir ırkçılık dalgasının uluslar arası politik ortama hakim olmasına" şahit olunuyor. (Kentel, 3 Mart 2005)

Bu etki, sadece gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde görülüyor. Aynı zamanda, sanayi devrimini yaşamış ve bilgi toplumuna geçmiş modern toplumlarda da görülüyor. Örneğin Fransa, Osmanlı İmparatorluğunda, 1915'de Ermenilere Soykırım uygulanıp uygulanmadığına hala karar verebilmiş değil. **Tabii, terör örneğinde olduğu gibi, soykırım konusunda da ortak bir tanıma ulaşılabilmiş olduğunu söylemek güç.** Veya, diğer bir örnekle, Fransa, AB'ye girecek hiçbir ülkeye yapmadığını Türkiye'ye yapıyor ve aslında küçük ölçekte demokratik karar verme süreçlerinde kullanılan referandum aracını, Türkiye'nin AB'ye üyeliği gibi büyük ölçekte değerlendirilmesi gereken bir konuda, uygulamaya alma kararı alabiliyor.

Yukarıda geçiş dönemine ait yaptığımız tespitler, bizi diğer bir alana taşıyor. O alan, çatışma veya kriz ile savaş arasındaki alandır. Gerçekten, hemen her gün bir kriz ile karşı karşıya kalıyoruz. Çatışmaların alanı ise henüz tespit edilebilir boyutta değil. Örneğin, bundan 10 yıl önce, Yunanistan ile Türkiye arasında Kardak Krizi çıktığında, iki ülke diplomatlarının bu sorunu yıllardır müzakere etmekte olduklarını duyduğumuzda şaşırmiştık. Bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak, bir tespit olarak, "insanlık, savaşları bıraktı, artık savaşın maliyetlerini üstlenmek istemiyor" denilemez. Çünkü, örnekler, bu tespiti doğrulamıyor. Sadece dış politik değil, iç politik çıkarlar için bile insan kayıplarına neden olan silahlı güç kullanımına hemen her gün şahit oluyoruz. Savaşlar, ulus devlet ölçeğinde yaşanmıyor tespiti de, küreselleşme açısından sadece yalın bir tespit olarak duruyor. Ancak, bu makalenin cevap vermek istediği soruya yönelik bir anlam ifade etmiyor. Bizim aradığımız, savaşların boyutu küçüldü de, krizlerin ve çatışmaların boyutu arttığına göre, aradaki alanı hangi siyaset yapma usulü veya dış politika aracı doldurdu ve nasıl bir biçimde

doldurdu sorusunun cevabıdır. Bu soruya sözü uzatmadan cevap verelim: Müzakere. Peki niye müzakere? Geçiş dönemi ile ne ilgisi var? Müzakereler, geçiş döneminden nasıl etkileniyor?

3. ULUSLAR ARASI MÜZAKERELER

Roy J. Lewicki, Alexander Hiam ve Karen Wise Olander müzakerenin alanı konusunda dört unsur ortaya koyuyorlar ve stratejik müzakerenin tanımına ulaşıyorlar. (Lewicki, 1996: 3) Bunlardan birincisi, toplumun anlaşmazlıkların amaçlarıyla (goals) ilgilenmesi. Geçiş dönemi, toplumsal beklentilerin, devletin belleğini zorladığı bir dönem. Örneğin Türkiye, sorunun içeriği ne olursa olsun, sadece kendine etnik kimlikler atfedenlerin değil, Türklerin de geçmiş yüzyıla dair tarihsel muhasebe yaptığı bir dönemi yaşıyor. Bu ruh hali, özellikle Türkiye gibi genç yaşta Cumhuriyetler için geçerli. Milliyetçilik, bu noktada daha fazla önem kazanıyor. Toplumsal belleğin devletten talepleri, devleti daha fazla mesai yapmaya zorlayan bir hal alıyor. Genç bir Cumhuriyetin, İmparatorluk'tan kalma sorunlarla boğuşması ile karşı karşıya kalıyor. Bir başka deyişle, uluslar arası ilişkilerin, kimlik sorunlarıyla iç içe geçtiği ve diplomasinin alanını genişleten bir müzakere alanı yarattığına şahit olunuyor. Bu sorunların, birbirinin içine geçmesi (issue linkage) karşısında, duygusal (emotional) tepkilerin artması da kaçınılmaz oluyor.

İkinci olarak, müzakerelerin geçiş dönemi ile iç içe geçtiği, veya müzakerelerin geçiş dönemi açısından bağımsız bir değişken haline geldiği yer, bu duygusal alan. Örneğin, Cumhuriyetin, en önemli tehdit algılamalarından birisi, bölücü tehditler halinde ilan ediliyor. Bu çok doğal. Müzakerelerin her safhası duygusal tepkilere neden olmakla kalmıyor. Aynı zamanda, ulus devletin kendisi, küresel anlamda bir baskı unsuru haline geliyor. Ara çözümün federasyon gibi bir can simidine sarılması, bu kez de “federasyon içinde nasıl bir ekonomik yapılanma olacak?” sorunsalını, beraberinde getiriyor. Soğuk Savaşın dünyası, ulus devletlerin dünyasıydı. Oysa, bugünün dünyası, çok daha farklı bir dünya. Bugünkü Irak yönetiminin en önemli sorunlarından birisinin, Kerkük'ün statüsünün ne olacağına düşümlenmesi, bu tür bir gösterge. Irak'a ilişkin mesai yapan tüm ilgili ülke diplomatlarının, karşı tarafa göre bir müzakere stratejisi belirleme eğiliminde olması ve reaktif pozisyonlar almaları, bunu gösteriyor. “Kırmızı çizgilerimiz yok oldu” söylemi, bu tespiti kuvvetlendiriyor. Bir başka deyişle, müzakere stratejilerinin her birinin iç içe geçtiği bir uluslar arası müzakereler sisteminden söz etmek mümkün.

Uluslar arası bir müzakere sistemi doğduğunu öne süren Viktor A. Kremenyuk'a göre, bu yeni doğmakta olan müzakere sisteminin yapısını, anlaşmazlıkların ve çatışmaların nitelikleri belirliyor. (Kremenyuk, 2001: 35-38) Bir başka deyişle, sistem bütünlük göstermiyor ve sistemin parçalarına etki edebilme kapasitesi yok

denecek kadar az. Bu nedenle, bir anlaşmazlık konusunda elde edilen müzakere tecrübelerinin belki de çok azı, diğer anlaşmazlıkların müzakerelerinde kullanılabilir. Örneğin, Türkiye-AB müzakereleriyle, Türk-Yunan müzakereleri arasında, bir hayli farklar var. Ancak, müzakerelerin kilitlenmesi halinde, dış politika krizleri açısından birbirlerini tetikleme (triggering) potansiyelleri çok yüksek. Müzakere sürecini, duygusal bir atmosfere sokan ve uluslararası politikanın önemli kavramlarından biri olan psikolojik çevrenin etkisinin işlemsel çevreye oranla daha fazla artmasının nedenlerinden birisi burada düğümleniyor. (Sönmezoğlu, 1989: 389, 503) Ulusal çıkarlar konusunda, çapraz tavizler vermek, özellikle genç ulus devletler için kolay olmuyor. Siyasal iktidarlar, bunun iç politik maliyetlerini yüklenmek istemiyor. Aslında, yüklenmek isteseler bile kemikleşmiş ulusal algılamalar buna izin vermekte zorlanıyor. Soğuk Savaş mantığıyla kurgulanmış siyasal sistemler, “demokratik istikrarla”, “yürütmede istikrar” arasındaki bölgeyi kullanma becerisi gösteremiyor. Bir başka deyişle, demokrasinin doğasından kaynaklanan geçiş dönemi sorunlarıyla, Soğuk Savaş döneminin istikrarlı ortamındaki iç politik istikrarsızlıklar birbirine karıştırılıyor. Ve, meydana gelen tehdit algılamaları, dış politikada açılım yapmayı zorlaştırıyor. Yani, birbirlerini ve her bir müzakereyi etkileyen, genel bir müzakere ortamı var. (Crump ve Glendon, 2003: 204-209)

Kremeyuk’un diğer bir tespiti, sistemin çok daha otonom (autonomous) ve kendi kendini harekete geçiren (self-motivated) bir sistem olması. Ancak, Kremenyuk, sadece devletleri değil, aynı zamanda tüm aktörleri kapsama alanına alıyor. Bunu yapabilmemiz için, savaşın ve terörün tanımında bir anlaşma sağlanmasının gerekliliğinden söz etmiyor. (Kremenyuk, 2001: 36) Gerçekten, federatif bir yapı da olsa, ulus-devlet de olsa, bu konuda bir fark yok. Küresel anlamda, terör ve savaşın tanımına ulaşılmadıkça, ne federasyonlardan, ne de ulus-devletlerden, konuyu, iç bir politik sorun olarak ele alıp, güç kullanma meşruiyetine başvurmalarından başka bir davranış örüntüsü beklemek zorlaşıyor. Belki de bu nedenle olacak, Kremenyuk, üçüncü saptamasında, sistemin taleplere cevap verememesinden yakınıyor. Bu çok doğal. Sistemin dışından, sisteme doğrudan etki eden bir unsur var ve sistemin aktörlerinin uyuşmamasından dolayı rahat bir hareket alanı buluyor. Son olarak, da sistemin ek yükler ve maliyetlerle ayakta durabildiğine vurgu yapıyor. Bu da, hem müzakereleri, hem de geçiş dönemini uzatıcı bir etki yapıyor. Bu nedenle, üçüncü olarak, Lewicki, Hiam ve Olander’ın sözünü ettiği, ilişkileri arttıran süreç yerine, sonuca odaklanan müzakerelerin arttığı olgusunu güçlendiriyor.

Bunlarla birlikte, geçiş döneminin süresini azaltan bir etki de yok değil. Bu etki, ulusların birbiri arasındaki ilişki yoğunluğu sayesinde birbirlerini daha yakından tanıma olanaklarının artması. Küreselleşmenin getirdiği iletişim olanakları, inanılmaz bir ilişki alanı yaratıyor. Artık, olağan bir NATO zirvesi, veya Uluslar

arası Atom Enerjisi Ajansı toplantısı bile başlangıcından sonuna kadar toplumun gözü önünde yapılıyor. Medya, hem yazılı hem de görsel olarak bunların hayatımıza nasıl etki ettiğini, evlerimizin içine kadar getiriyor. Doğası gereği kapalı olan toplumlar dahi, bir tek Kuzey Kore dışında, şeffaflaşıyor. Sıradan bir vatandaşa yoldan geçerken İran'ın Nükleer Kapasite elde etmesi konusunda ne düşünüyorsunuz diye sorsanız; “Barışçıl ise tabii yapsın, herkesin nükleer santrali var, onların niye olmasın” gibi normatif bir cevap almanız mümkün. İşte bu an, toplumsal alanla, küresel alanın, devlet arada olmadan bulunduğu yer oluyor. O zaman da, toplumu İran hakkında daha fazla bilgilendirmek ihtiyacı beliriyor. Bu bilgilendirme eylemlerinin toplamı, geçiş döneminin belirsizliklerinin giderilerek istikrara doğru yol alınmasında olumlu bir rol oynuyor.

Gri alanlar, stratejik müzakere alanının, insanın akciğerleri gibi, kısa zaman aralıklarıyla nasıl bir genişleyip, bir daraldığını gösteriyor. Lewicki, Hiam ve Olander, *Stratejik* derken, *bir konunun stratejik olabilmesi için, zihinsel yol haritasında çok önemli bir etki yapması ve bunun ne olduğuna dair kesin ve açık cevaplar bulunamamasını kast ediyor.* (Lewicki, 1996: 4) Kısa vadeli hesaplara cevap veren realist veya liberal yaklaşımların, yapısalcı analizlerle desteklenmeden stratejik olması mümkün değil. Bir başka deyişle, yapısalcı yaklaşım (structuralism), realizm ve liberalizm gibi uluslar arası ilişkiler yaklaşımlarının, reel politik düzlemdeki sağlaması oluyor. Demokrasi kuramcılarında Giovanni Sartori'nin, “demokrasiler, belki de hiçbir sistemin duymadığı kadar iyi liderlere ihtiyaç duyarlar” sözündeki, “liderlere” sözcüğünün önüne “yapısalcı” sözcüğünü getirirsek, tüm bu olumsuzluklara rağmen, iyimser olmamız için bir çok neden var.

Tarihten ders çıkarmak, her zaman yapısalcı destek vermez. Yani, realist veya liberal yaklaşımlara stratejik anlam kazandırmak için, sadece tarihten yararlanılmaz. Bu alanın, hem geleceğe yönelik trendleri, hem de yakın, orta ve uzun vadeli, akla dayanan dünyevi trendleri vardır. Diğer yandan, sadece akıl da yetmez. Akıl, tarihten koparsa, günü kurtaran bir anlam kazanır. Yani, tarihin akıllı, aklın da tarihi olmalı. Örneğin, Türk-Yunan Uyuşmazlıklarında, sadece tarihe bakıp, Yunan Yayılmacılığı tespitlerinden hareketle stratejik pozisyon alınmaz. Veya, Türkiye-AB ilişkilerinde, sadece güncel trendlere bakılıp, “AB, bizi bölecek!” gibi bir yaklaşıma ulaşmak pek doğru olmaz. Daha doğrusu, “ifrad” ve “tefrid” uluslar arası ilişkilerin değişkenlerinden değildir.

Realizmin eğilim gösterdiği rekabetçi (competitive) müzakere usulleri, veya liberalizmin öngördüğü işbirliğine dayalı (collaborative) müzakere usulleri, sadece tarihsel değil, aynı zamanda hem geleceğin trendlerine dayalı kurgusuyla, hem de toplumsal zenginliklerin etkisiyle ortaya konulduğu takdirde stratejik anlam kazanabiliyor. İşte sorun, bu zor işi başaracak yapıyı görebilmekte düğümleniyor.

Oysa o yapı yanı başımızda: Demokrasi. Bu süreç, en azından gelecek nesillere yeni düşmanlıklar bırakmamak amacıyla, ancak ve ancak demokrasiyle, aşılabiliyor. Yani, farklı fikir ve yaklaşımların zenginliğini, kazanca dönüştürme mücadelesi. Müzakere hazırlığı, müzakere stratejisi konusunda üretilmiş benzer yaklaşımları eleyip, farklı yaklaşımları bir araya getirerek analize gitme sürecinin ismi oluyor. Yoksa, bugün olduğu gibi, geçiş döneminin özelliklerini ele almadan, sadece AB'ye üye olmak veya AB'den kopmak adına, savaşa hazırlanır gibi müzakerelere hazırlanmanın, veya her şeyi baştan kabullenmenin ismi olamıyor.

Bir ulus devlet için, AB gibi federatif bir yapının içine, egemenlik paylaşımı düzleminde alması gereken müzakere pozisyonlarını sorguladığımızda, bugün için AB'den daha akılcı, çoğulcu ve tarihsel perspektifi olan bir örgütlenme bulmak zordur. Bunun en önemli göstergesi, üye devletlere, tam üyelik vakti geldiği gün bile, referanduma gitme hakkı tanınmasıdır. Hem de, yaptığı tüm yardımları hibe eden bir yaklaşımla. Bu nedenle, ne Türkiye'ye ne de AB'ye haksızlık etmeyen bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu kendini hissettiriyor. Böylece, bir bağımsız değişken olarak, geçiş döneminin, uluslar arası müzakereler üzerinde nasıl etkiler yaptığı konusunda karşılaştırma yöntemiyle bazı sonuçlara ulaşabiliriz.

4. SONUÇ

Konuya *sistemin yapısından* yaklaştığımızda, işgal gibi hegemonik eylemlerin yarattığı içe kapanmalarla, çok merkezliliğin işaret ettiği dağınıklık, stratejik bir müzakere ortamını zayıflatıyor. Aslında, her konuda ABD'nin söz sahibi olmadığı bir ortam var. Ancak, bu ortamı sadece ulusal çıkarlar ekseninden bakarak değerlendirmenin yarattığı çok merkezli ortam, karar verme mekanizmalarında dağınıklık yaratıyor. Bir başka deyişle, kendi kaderini tayin hakkının işletilmesi gereken yer, ulusal karar alma mekanizmalarının kendi içlerinde. Ancak, Cumhuriyet fikri ıskalandığı için, ulus devletlerin, sonuca ulaşılan bir müzakere yapmak için biraz daha olgunlaşmaları gerektiği gerçeği yok sayılıyor. Hatta, bu yok sayma aşırılışıp, popülist bir milliyetçilikle desteklenince, hem Batı'da hem de Doğu'da parçaların bütünü etkilediği bir manzara ile karşılaşılıyor. Bu duygusal ruh halinin doğal sonucu, müzakerelerde, keskin bir ulusal çıkarlar yelpazesi ortaya çıkıyor ve işbirliğine gitmek son derece zor oluyor.

Bu açıdan, ulus kavramına, post-modern bir anlam yüklemek, onu olduğu yerden çıkarıp küreselleşmenin içine oturtmak anlamına geliyor. Oysa, ulus-devletlerden bu kadar emin olmak, dünyayı değiştirebileceğine hükmeden küresel mantıkla aynı yerde buluşmak anlamına geliyor. Bu ruh hali, hem liberalizmi, hem de realizmi bir açıklama çerçevesi olmaktan çıkarıyor. Aslında, Irak'ın işgali sırasında ABD'ye karşı oluşan koalisyonun bu aşkın düzeyde bulunduğunu tespit etmek mümkün.

Aynı yanı sıra, ABD gibi federasyonlar da düşünce, NATO gibi örgütler bile kırılma yaşadılar. Oysa, Irak işgal edilmeden önce “yapısalcı bir analizden daha fazla hiçbir şeye ihtiyacımız yoktu”, denilebilir. Bu entelektüel destek sağlanmadığı için, işgal, sadece Petrol veya Filistin-İsrail çatışmasında odaklandı. Ve sadece bununla da kalmayıp, Orta-Asya’ya uzanan elitist anlamda Büyük Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi jeopolitik bir demokrasi değerlendirmeleri düşlerinden öteye gidilemedi. Bir başka deyişle, tüm ulus-devletler, yine “ötekileri” referans alarak kendi muhasebelerini yaptılar. Bunun sonucu, belki de bugüne kadar hiç olmadığı kadar, sistemin düzeyinin Ortadoğu ve Orta Asya’ya kayması oldu.

Sistemin düzeyi, Orta Doğu veya Orta Asya olunca, müzakerelerin taraflarını, analiz düzeyi açısından tespit etmek son derece zorlaştı. Örneğin, bir ülkeye göre bağımsızlık savaşçısı olan bir aktör, diğerine göre terörist oldu. Küresel anlamda, bağımsızlık yoksa, bağımsızlık ne anlama gelecekti? Veya, ulus-devletlerin iyi veya kötü teröristleri varsa, terörizm nasıl kavramsallaştırılacaktı? Bir de Terörist Devlet kavramıyla karşılaşıncı, müzakerelerde parçaların bütünü olumsuz etkilemesinin önüne geçilemedi.

Bunun en temel göstergelerinden biri, Hamas ile Filistin Yönetiminin yaptığı müzakereler. Konu, İsrail’in barış istemediği ve zamanla Hamas’a destek olduğu gibi spekülasyon algılamalara gelince, aktörlerin sayısı bir anda üçten, hatta El-Aksa Şehitleri Tugayı da devreye girince, dörtten fazla sayıya yükseldi. Bu rakama, siyasal partiler gibi, meşru siyaset zeminindeki aktörler dahil değildir. Aslında, şu anda bir barış olsa bile, bunun bir barış olup olmadığına hükmetmek son derece zor. Çünkü, kimler arasında barış var? sorusunun cevabı, son derece dar bir çerçeveye işaret ediyor. Örneğin, Irak’ta ne tür barışçıl bir düzen olursa olsun, Kuzey Irak’ta varlığı bilinen PKK, hangi düzenin, nasıl bir aktörü olacaktır? Türkiye, bu örgütü muhatap olarak almadığına göre, “hangi yöntemle silah bırakacaklardır?” Eğer, ABD marifetiyle silah bırakacaklarsa, Türkiye, kendi güvenliğini başka bir ülkenin, hem de bir süper gücün inisiyatifine bırakmış olmayacak mıdır? Sistemin düzeyinin, müzakereleri olumsuz etkilemesinin en önemli sonuçlarından biri burada düğümleniyor. Yani, bölgesel ölçekte bile herhangi bir ulus-devletin kendi koşullarını empoze etme yeteneğinde kısıtlamalar var. Bu kısıtlamaların ortadan kaldırılmasında etkin bir rol oynamanın yolu, müzakereler dışında bir dış politika aracını göstermiyor. Müzakereye ihtiyacı olanların, en sorunlu oldukları yer, hangi sorundan başlayıp müzakere yapacakları. Bunu yapabilmeleri için, önce çatışmalarını tipine bakmaları gerekiyor. Oysa, en sorunlu yer bu tespiti yapabilmekte.

Çatışmaların tiplerine bakıldığında, tarihsel geçmişleri olan uzun ve kemikleşmiş çatışmalar. Tarihsel geçmişlerinin olması, daha tam olarak tarih bilinci elde

edememiş toplumlari, kendilerine ne öğretiliyorsa, onunla yetinmek gibi bir çatışma patikasına sürüklüyor. Bu durum, müzakerelerin önündeki en büyük engellerden birisi. Yani, siyasetin kullanılmadığı yerde, tarih, siyasetin bir argümanı gibi öne sürülüyor. Bu durumda, karşı tarafa “bizim tarih tezimizi” veya bir başka deyişle “bizim tarihimizi” kabul edeceksiniz gibi bir argümanla çıkmak, müzakerelerin kilitlenmesinde önemli bir rol oynuyor. Oysa, herkesin bir tarihi var. Yani, tarihine sahip çıkmakla, tarihi argüman haline getirmek farklı açılışlar. Tarihin bir argüman haline gelmesi halinde, müzakereye gerek kalmıyor. Bu açıdan, “geçiş dönemi, müzakerelerin tamamını kendi etkisi altına alıyor” denilebilir.

Stratejik müzakere ortamı ortadan kalkıyor. Hatta, tarih, belirsizlikleri bile kendi algılamaları içine alıyor. Sanki, bu belirsizlik hiç ortadan kalkmayacakmış gibi bir ruh haline sürükleniliyor. Zaten kötü olan da bu ruh hali. Belirsizlik, geçiş dönemlerinin bir özelliği. Tarihe saplanmak ise, hemen her dönemin özelliği olmaya aday duruyor. Tarihsel tezlerle, müzakere argümanı üretmek, bir çatışmanın çözümünde en tehlikeli yol olarak karşımıza çıkıyor. Uluslar birbiri hakkında, tamamen düşmanca bir tutum alıyor. Her ülkeden, “Vatanı sattınız!!!” sesleri yükseliyor. Bir noktadan sonra, parçaların bütünü etkilemesi sonucunda, diplomatlar müzakereleri yöneteceğine, müzakereler diplomatları yönetmeye başlıyor. Bu kabustan kurtulmakta, yine en iyi yardımcı, diplomatlar dünyasının birbirine uzanan elleri oluyor. Belki zaman alıyor. Ama bu etkinin, dış politika krizlerinde çözüme yardım eden önemli bir payı var.

Biraz da bu nedenle, ekonomik, siyasi, kültürel ve nükleer güç gibi *yeteneklerin*, müzakerelerde yapısal bir payı var. Müzakerelerin, sistemin şekillenmesinde oynadığı rolü ortaya çıkarıyor. Bir ulusun performansı hakkında yaygın bir kanaatin oluşmasına yardımcı oluyor. Aslında, hala karşılıklı bağımlılık içinde bir dünyadan söz etmek zor. Bunun en temel göstergesi, terör gibi ortak bir tehdit karşısında bile ortak tavır alınamaması. Karşılıklı bağımlılık oranını azaltan, sadece ulus devletlerin egemenlik tutkunluğu değil. Aynı zamanda, ortada paylaşılacak pastanın büyütülmesi için yüklenilecek sorumlulukların, egemenliğin paylaşılmasını isteyen gelişmiş devletler tarafından hala yüklenmeye yanaşılmaması. İstihdam ve çevre konuları, işbirliğini azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu açıdan, ABD ve AB'nin pek iyi sınav verdiklerini söylemek çok zor. İşte, bu noktada, nükleer güç gibi kolay elde edilebilen bir güce, barışçıl amaçlarla da olsa başvurmanın hafifliği başlıyor.

Her nükleer güç elde edenin, müzakere gücünün arttığını ileri sürmek zor. Biraz önce, müzakere ve diplomatlar arasındaki ilişkide ortaya koyduğumuz gibi, nükleer gücün de devletlerin kontrolundan çıkma tehlikesi var. Yani, bir noktadan sonra, örneğin İran'ın nükleer gücünü değil, nükleer gücünün İran'ı yönetmeye başlaması,

belki de kabusların en büyüğü olarak karşımıza çıkıyor. Aslında bu konu, biraz da jeopolitik bir değerlendirmeye gitmeyi gerektiriyor. Çünkü, İran, Türkiye ve Rusya ile birlikte kilit ülkeler olarak beliriyor.

Coğrafi konum, müzakerelerde etkin bir rol oynuyor. Sistemin düzeyi ve çatışmaların tipi ile birlikte, Soğuk Savaş sonrası jeopolitik bir kayma olduğu tespitini bir araya getirdiğimizde, Orta Asya hayati bir önemi haiz duruma geliyor. Orta Asya'nın Batı'ya doğru en önemli işbirliği hattını bir bumerang gibi Rusya, İran ve Türkiye oluşturuyor. ABD, Orta Asya'da Kırgızistan, Afganistan, Pakistan hattını tahkim edebilir. Ancak, Rusya, İran ve Türkiye hattı tahkim edilmeden müzakerelerin sonuca ulaşmasında, belirsizliğin ortadan kalkması mümkün gözüküyor. Ayrıca, bu ülkeler, Ukrayna veya Kırgızistan'a benzemiyor.

Bu tespiti, Rusya, İran ve Türkiye'nin **aktör yaşlarından** yararlanarak yapıyoruz. Bu üç ülke de İmparatorluk mirasçısı ülkeler. Aktör yaşı olarak, sistemin en yaşlı ve devlet geleneğine sahip ülkeleri. Etnik anlamda, heterojen yapıları var. Ancak, ayrılıkçı hareketlerin argümanları bile federasyon veya adem-i merkezîyetçilikten öteye gidemiyor. Demokrasi talepleri, yine sistemin içinde çözüm bulma olanağı olduğunun en önemli göstergelerinden. Tam bir geçiş dönemi içindeler. Hemen her konu tartışmaya açılmış durumda. Doğal olarak, kendi içlerini toparlamakla, dış güvenlik taleplerini üst üste koyduğumuzda, devletin müzakere pozisyonu alması güçleşiyor. Bu durum, bir dezavantaj gibi gözükse de, özellikle bu üç devlet için bir avantaja dönüşme imkanları da var. Rusya'da Çeçenler, İran'da Azeriler, Türkiye'de Kürtler kurucu unsur olduklarını ve adem-i merkezîlik taleplerini demokrasi içinde talep etme yönünde seçmiş gözüküyor. Ancak, geçmişin teröre dayalı algılamalar yaratmasının önüne, henüz geçilmiş değil.

Her türlü **iç politik istikrarsızlık** hüküm sürüyor. Yönetimler, demokratik talepleri karşılayacak düzeyde katılımı sağlayacak siyasal alan genişlemesi yapamadıklarından, deyim yerindeyse "dar alanda kısa paslaşmalarla" süren bir oyun var. İdeolojik yoksulluk değil, sıkışmışlığın verdiği bir yoksulluk söz konusu. Belki de, geçiş dönemlerinin bir özelliğidir. Bir gün gelecek, herkes aynı şeyleri söylemeye başlayacak. Belki o zaman, müzakere yapmak daha kolay olacak. Çünkü, Solon'un dediği gibi, "Güneşin gördüğü bütün insanlar dertli".

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Kitaplar:

Brecher, Michael, (1993), *Crises in World Politics*, Oxford: Pergamon Press

Lewicki, Roy J., Alexander Hiam ve Karen Wise Olander, (1996), *Think Before You Speak: A Complete Guide to Strategic Negotiation*, New York: John Wiley & Sons, Inc.

Öke, Mim Kemal, (2004), *Derviş ve Komutan*, İstanbul: Alfa Yayınları

Oktay, Cemil, (2003), *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, İstanbul: Alfa Yayınları

Sönmezoğlu, Faruk, (1989), *Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitapevi

2. Makaleler:

Kremenyuk, Viktor A., (2001), "The Emerging System of International Negotiation", *International Negotiation: Analysis, Approaches, Issues*, Ed: Viktor Kremenyuk, San Francisco: Jossey-Bass, ss.22-38

Lampe, John R., (2004), "The Lessons of Bosnia and Kosovo for Iraq", *Current History*, Mar 2004, 103, 671, ss. 113-119

Crump, Larry ve A. Ian Glendon, (2003), "Towards a Paradigm of Multiparty Negotiation", *International Negotiation*, No: 8, ss. 197-234

3. Gazeteler:

Dış Haberler, "NATO'da Orta Yol", *Radikal*, 23 Şubat 2005

Sciolino, Elaine "Iranians Refuse to Terminate Nuclear Plans", *International Herald Tribune*, 26 Kasım 2004

4. İnternet Kaynakları:

Kentel, Ferhat, "Aklın Çoğullaşması ve Yeni Irkçılık", www.gazetem.net, 3 Mart 2005